

Coordonator: Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA

CERCETARE ȘI DIALOG TEOLOGIC ASTĂZI

Volum rezultat în urma desfășurării Simpozionului Internațional „Studia Theologica Doctoralia”, ediția a IX-a, organizat de către Școala Doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă „Dimitru Stăniloae” din Iași, în parteneriat cu Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității „Karl Franzens” din Graz, Austria și cu Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Ioan Damaschin” a Universității Balamand din Tripoli, Liban.

Mănăstirea Putna, 08-09 iunie 2017

Tipărit cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
TEOFAN,
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura Doxologia
Iași, 2017

CUPRINS

Cuvânt înainte	9
Prof. Dr. Pr. Ioan Cristinel TEȘU Lacrimi de sfinți	11
Univ. Prof. Dr. Phil. Dr. Theol. Pablo ARGÁRATE Constantinople before the Great Schism.....	22
Drd. Simon E. NAJM Christian Military Conscription and Badal al' Askariya in Damascus Syria after the Tanzimat: The case of the orthodox men imprisoned and its consequences (1858-1862).....	32
Prof. dr. Carmen-Maria BOLOCAN Le symbole dans la transmission de la foi chrétienne.....	50
Conf. Dr. Vasile ROMAN Reziliență și credință	59
Prof. Dr. Pr. Viorel SAVA Particularități ale programului iconografic din biserica „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul” zidită de Voievodul Martir Miron Barnovschi	78
Prof. Dr. Pr. Vasile NECHITA Misiunea mărturisitoare a Ortodoxiei astăzi	95
Prof. Dr. Pr. Gheorghe PETRARU Metodologie pastoral-misionară în context actual.....	106
Diac. Drd. Ilarion M. ARGATU Întoarcerea acasă a lui Israel – reflecții exegetice asupra capitolului 32 din cartea Facerii	125
Pr. Drd. Mihail Iustin ARGATU Creștinismul din Britania Romană – secolul IV	139
Pr. Drd. Marius-Ciprian BABIUC Fertilizarea in vitro – din perspectiva Teologiei Morale.....	154

Pr. Dr. Cristian-Alexandru BARNEA De la preotul și învățătorul la arhiepiscopul-vicar și mitropolitul Moldovei Justinian Marina	169
Pr. Dr. Cristian-Alexandru BARNEA Părintele Patriarh Justinian Marina (1948-1977). Discurs și recurs la istorie	184
Pr. Constantin-Adrian CHELARU Alice Voinescu (1885-1961), personalitate marcantă a spiritualității românești interbelice.....	196
Protos. Drd. Hrisostom CIUCIU „Μορφῆ θεοῦ” și „μορφὴν δούλου” (Filipeni 2, 6-7): o erminie actuală. Principiul ipostatic în viziunea Arhim. Sofronie Saharov	216
Pr. Drd. Vasile COSTAN Părintele profesor Petre Vintilescu – pasionat cercetător al istoriei imnografiei bisericești	229
Arhim. Drd. Iov CRISTEA Legăturile duhovnicești ale intelectualității ruse cu mănăstirea Optina în secolul XIX.....	248
Arhim. Drd. Mihail DANILIUC Ciprian Porumbescu, iubitor și creator de muzică bisericească	262
Drd. Mihăiță Lucian FILIP Colindul în pastoralele la Nașterea Domnului din perioada comunistă...	283
Pr. Drd. Viorel-Vasile FLOREA Misiunea Bisericii în mediul rural.....	302
Pr. Drd. Vasile-Lucian GOLDAN Coordonate ale misiunii ortodoxe în dezvoltarea culturală a secolului al XVIII-lea.....	313
Protos. Drd. Adrian (Arsenie) HANGANU Teologia sărbătorii Adormirii Maicii Domnului reflectată în predicile Sfinților Părinți.....	326
Arhim. Drd. Nichifor (Nicolae) HORIA Les Exorcismes de Saint Tryphon.....	343

Drd. Andrei IRINA	
România între temnițele trecutului și „temnițele prezentului”	354
Drd. Claudiu LEFTER	
Icoana – imagine a sfințeniei.....	363
Dr. Cristian-Cezar LOGIN	
Stihirile Vesperale ale Înaintepăznuirii Nașterii Domnului	379
Pr. Drd. Florentin-Eugen LUPAȘCU	
Libertatea creștină – premisă pentru rezistența mărturisitorilor ortodocși în temnițele comuniste.....	390
Drd. Andrei MACAR	
Liturgia Sfinților Apostoli Addai și Mari: expresie liturgică a creștinismului siro-oriental și etapele dezvoltării ei istorice	411
Drd. Ilche MICEVSKI-IGNAT	
Viziunea Sfântului Iustin Popovici asupra omului ca chip (icoană) a lui Dumnezeu	427
Drd. Diogene MIHĂILĂ	
Chipul duhovnicesc al Maicii Domnului reflectat în Imnele Acatiste.....	442
Pr. Drd. Florin MOLDOVAN	
Stilul picturii bizantine: o sinteză sau o concepție originală	454
Drd. Octavian NEGRU	
ΝΟΥΣ în antropologia patristică	474
Drd. Petronela (Polixenia) NISTOR	
The spiritual and social mission of the monk in a secularized world. Highlights for a revival of authentic monasticism.....	486
Pr. Drd. Marius OBREJA	
Părintele Justin Pârnu – mărturisitor în perioada comunistă	503
Drd. Gabriel-Alin PIȘTEA	
Referințe baptismale în creația „Odele lui Solomon”	513
Drd. Alexandru PRELIPCEAN	
Condacul „La neofiți” al Sfântului Roman Melodul: de la poezie la argumentare istorică și viceversa.....	536

Dr. Ioan-Lucian RADU	
Desfrâul, imagine a necredinței în cartea profetului Osea	556
Pr. Drd. Filaret Mihai RUSCAN	
Autoritate și libertate în regimurile totalitare	575
Drd. Tudorel Constantin RUSU	
Idea de „pathos” în discursul pastoral.....	597
Arhim. Dr. Benedict SAUCIUC	
Un crâmpei din viața monahală la Mănăstirea Neamț	607
Arhim. Drd. Dumitru (Dosoftei) ȘCHEUL	
Din frământările unui veac.....	628
Pr. Drd. Bogdan ȚIFREA	
Noțiunea de „inimă” în Sfânta Scriptură.....	642
Ierodiacon Drd. Antonios (Chrysanthos) TSACHAKIS	
Sfântul Paisie Velicikovski și Biserica Slavă.....	656
Pr. Drd. Mihai-Daniel VOICU	
Ieromonahul Arsenie Boca – preot și duhovnic pentru mulțimile de la Sâmbăta de Sus.....	671
Prof. Dr. Oana-Paula ZAHARIA; Prof. Adina-Mihaela VOLMER	
Pedagogia valorii între educație și reeducare. Studiu de caz: Închisoarea de la Târgu-Ocna (1949-1951).....	680

Cuvânt înainte

Cu ajutorul lui Dumnezeu, în zilele de 8-9 iunie 2017, la Mănăstirea Putna, unde, de strajă la hotare, stă Voievodul Sfânt, Ștefan cel Mare, apărând credința înaintașilor, glia străbună și demnitatea neamului, s-au desfășurat lucrările celei de-a IX-a ediții a *Simpozionului Internațional „Studia Theologica Doctoralia”*, organizat de Școala Doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă „Dimitru Stăniloae” a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în parteneriat cu Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității „Karl Franzens” din Graz, Austria și cu Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Ioan Damaschin” a Universității Balamand din Tripoli, Liban. Activitatea s-a desfășurat sub patronajul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Teofan, căruia îi mulțumim, cu recunoștință, și cu susținerea deplină din partea Mănăstirii Putna care, prin vrednicul ei stareț, Arhimandritul Melchisedec, secondat de evlavioșii și jertfelnicii părinți ai obștii pe care o povățuiește, ne-a găzduit, ne-a omenit și ne-a oferit, alături de ambientul duhovnicesc specific acestui așezământ, condiții minunate pentru ospățul academic și științific care ne-a adus împreună

Activitățile științifice și culturale, bisericești și laice, nu sunt noutăți pentru Mănăstirea Putna, pentru Starețul și pentru obștea ei. De când se află la cârma Mănăstirii Putna, iată sunt deja două decenii, Părintele Melchisedec a împlinit numeroase lucrări care așează Mănăstirea Putna între cele dintâi mănăstiri din țara noastră și nu numai. O obște numeroasă, bine organizată și armonizată, cu părinți și frați evlavioși și râvnitori, care îmbină viața liturgică, ascultarea și zidirea spirituală, cu știința de carte și cu deschiderea spre valorile culturale ale societății contemporane. Suportul vieții monahale putnene îl constituie viața liturgică internă, organizată exemplar (personal consider că viața liturgică cea mai frumoasă și mai bine organizată, în prezent, în Biserica Ortodoxă Română, se află la Mănăstirea Putna), dublată de mărturisirea frecventă a întregii obști, osteneală asumată deplin de Părintele Stareț Melchisedec și de alți duhovnici iscușiți ai mănăstirii. Acestora se adaugă înnoirile permanente ale locașului de cult și ale celorlalte clădiri care constituie ansamblul mănăstiresc, dar și o mulțime de alte clădiri noi a căror zidire s-a impus, cu necesitate, datorită activităților, mereu înmulțite și mereu dezvoltate, care au umplut și continuă să umple cronicile Mănăstirii Putna.

Pentru a ne da seama de dimensiunile componenteii cultural-științifice a vieții monahale din Mănăstirea Putna, este suficient să menționăm seria Colocviilor dedicate memoriei Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta, organizate la Putna, ani de-a rândul, de Mănăstirea Putna împreună cu Fundația Credință și

ar avea o mare însemnătate și pentru dialogul teologic al Bisericii Ortodoxe cu Bisericile vechi din Orient, întrucât ar putea contribui la depășirea prejudecăților care ne fac să ignorăm moștenirea teologică, liturgică și spirituală a creștinilor orientali.

VIZIUNEA SFÂNTULUI IUSTIN POPOVICI ASUPRA OMULUI CA CHIP (ICOANĂ) A LUI DUMNEZEU

Ilche MICEVSKI-IGNAT

Drd.

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”,
Universitatea din București, ROMÂNIA

Abstract:

St. Justin Popovich, when talking about the image of God in man, refers to the creation of man in the image of the Holy Trinity, confirming thus the trinitarian character of the human person. The image of God in man is the supreme essence of the human being, the latter having been ment to be an unity, not just any but one full of mystery. The image of God helps man to become god by grace, to resemble his Archetype. The image of God helps man to look for the divine infinity, to long for God. This is why, man is such a great mystery. St. Justin Popovich tells us that Jesus Christ, our Savior, is the only absolute icon of God and of man. In Jesus Christ we find the true perfect image of man. The purpose of man, created in the image and likeness of God, is to become perfect as He is. In the theological view of St. Justin Popovich, Jesus Christ, our Savior, is „the only and ultimate criterion of man” because, in Christ, man has found all his fulfilments.

Keywords: *St. Justin Popovich, image of God, mystery, icon, man, human person*

În scrierile teologice întâlnim deseori descrieri a ce este omul, a ce este chipul lui Dumnezeu în el și cum acest chip are rolul să-l sfințească pe om. Fiecare scriitor sau teolog a încercat să dea o descriere a chipului dumnezeiesc în om și să-i descopere scopul. Nu face excepție nici Sfântul Iustin Popovici, care în preocupările sale teologice îi are pe om și pe Mântuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel întrupat. În scrierile sale deseori se întâlnește preocuparea pentru om, pentru mântuirea lui, pentru îndumnezeirea lui și unirea lui cu Domnul Iisus Hristos. Antropologia Sfântului Iustin Popovici este strâns legată de hristologie, ele nu se pot separa, deoarece Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat și a devenit om asemenea nouă. Așadar, viața omului este legată de Hristos, de Chipul după care omul a fost creat, de Mântuitorul Care a luat chip uman ca să-l mântuiască pe om. Prin gândirea sa teologică, Sfântul Iustin Popovici caută să explice ființa umană creată după chipul lui Dumnezeu și să răspundă la întrebarea: „Care este scopul omului?”. Nu se

poate vorbi despre om fără să se menționeze că este creat după chipul lui Dumnezeu și fără a se menționa Persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

Sfântul Iustin Popovici nu se exprimă cu ceva diferit când vorbește despre chipul lui Dumnezeu din om, ci gândirea lui teologică este argumentată și susținută de învățăturile Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe, printre care se enumeră Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Ioan Damaschin, Fericitul Teodoret, Sfântul Grigorie de Nyssa, Fericitul Augustin, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Atanasie cel Mare și alții. Adică, nu învață diferit de ceea ce învață Sfinții Părinți, ci diferă doar stilul de a descrie și a spune lucrurile, bineînțeles, Sfântul Iustin Popovici nu duce lipsă de originalitate când vine vorba de scrierile lui. În acest studiu nu voi stăruia asupra citatelor Sfinților Părinți folosite de către Sfântul Iustin Popovici, în argumentarea lui despre chipul lui Dumnezeu în om, ci mă voi apleca asupra viziunii lui despre om ca chip al lui Dumnezeu, întâlnită în scrierile personale.

Omul – ființă creată după chipul Sfintei Treimi

Referatul biblic despre crearea lumii, din primul capitol al cărții *Facerea*, ne spune și decizia personală a lui Dumnezeu de a-l crea pe om, dar nu precum a fost creată lumea și animalele, ci a fost plăsmuit din mâinile lui Dumnezeu, din țărâna pământului, după chipul și asemănarea Sa (*Facerea* 1, 26). Sfatul lui Dumnezeu, sau mai bine zis al Sfintei Treimi, are o importanță foarte mare în actul creării omului, pentru că îl face pe om să fie special, să fie deasupra creației lumii, fiind parte din ea, dar având posibilitatea să crească în asemănarea cu Dumnezeu și să rămână nemuritor. Sfatul Sfintei Treimi, înainte de creării omului, ne dovedește faptul că omul este creat după chipul Sfintei Treimi, de aceea și Sfântul Iustin Popovici spune:

La creație, noi am fost zidiți de către Dumnezeu Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt și ni s-a dat suflet după „chipul lui Dumnezeu”, „după chipul Treimii”, adică un suflet după chipul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh¹.

La crearea omului a participat Sfânta Treime în întregime, fără lipsa unei Persoane, de fapt toate cele create de Dumnezeu-Sfânta Treime, inclusiv omul, au fost create de Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Existența omului începe de la Dumnezeu și continuă în prezența și sfințenia lui Dumnezeu. Adam, ca primul om creat de către Dumnezeu, devine prima icoană a lui Dumnezeu prin chipul dumnezeiesc al Sfintei Treimi, după care a fost creat. Începutul

¹ Arhim. Iustin POPOVICI, *Omul și Dumnezeu – Om, Abisurile și culmile filosofiei*, studiu introductiv și traducere de Pr. Prof. Ioan ICĂ și Diac. Ioan I. ICĂ JR., prefată de Prof. Ioannis N. KARMIRIS, postfață de Panayotis NELLAS, Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 180.

vieții omenești începe în sfera Sfintei Treimi și în comuniunea nemijlocită cu Ea. „Însăși noțiunea «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ» (imaginea lui Dumnezeu) nu numai că indică caracterul treimic al persoanei lui Adam, ci și indubitabil dovedește că esența ei se conține, se mișcă și este în sfera Treimii”². Omul a fost creat să fie în comuniune cu Sfânta Treime și să se poată uni cu Ea în întregimea sa de trup și de suflet, iar întregimea lui este dată de chipul lui Dumnezeu pe care îl are.

Când vorbim despre om ca chip al lui Dumnezeu, nu trebuie să credem că Dumnezeu a creat un alt dumnezeu după chipul și asemănarea Sa. Acest lucru va duce la credința că omul în sine este un dumnezeu și nu mai are nevoie de Dumnezeu în viața sa, mai ales de comuniunea cu Creatorul său. Având chipul lui Dumnezeu, omul nu se confundă cu Dumnezeu Însuși, nici nu preia asupra sa treimea de Persoane divine, ci rămâne o singură persoană (fiecare om este o persoană în parte) care are chipul treimic și posibilitatea de a se asemăna cu Dumnezeu prin virtuți.

Chipul dumnezeiesc al sufletului nu înseamnă identificarea ființei lui cu ființa lui Dumnezeu, deoarece sufletul nu este Dumnezeu, dar are ca scop să ia parte la viața dumnezeirii. Noțiunea de om ca imagine a lui Dumnezeu înseamnă că el se mișcă în sfera treimică, iar caracterul treimic, psihologic, volitiv, cunoscător și simțitor al sufletului spune că el este al lui Dumnezeu, nu al său³.

Omul poate observa în sine sa că există o dorință spre infinit, și știe că există o Persoană divină Care îl depășește în toate privințele. Acest lucru înseamnă că chipul dumnezeiesc din om îl atrage pe om spre unirea și comuniunea infinită cu Dumnezeu. Chipul dumnezeiesc este ca o pecete în ființa omului care nu se poate șterge, ci rămâne permanent întipărită. Dacă este ca o pecete, atunci „se pune întrebarea: unde și în ce parte a ființei umane se află chipul dumnezeiesc?”⁴. Așa cum spune și Sfântul Iustin Popovici în primul volum al *Dogmaticii* sale, mulți au încercat să dea un răspuns compus de păreri diferite. Majoritatea susțin că chipul dumnezeiesc se află în suflet și nu în trup, pentru că trupul nu poate să fie chip dumnezeiesc pentru că Dumnezeu este netrupesc, iar alții văd chipul dumnezeiesc și în însușirile

² Преподобни отац Јустин, *Проблем личности и познања по учењу Светог Макарија Египатског*, în col. *Сабрана дела светог Јустина Новог у 30 књига*, Књига 8-9, Манастир Ћелије, Београд, 1999, p. 16.

³ Јања Поповић Тодоровић, *Обожјење личности на пут богопознања и себепознања. Тајни човек срца Светог Аве Јустина Новог (Ћелијског)*, în vol. *Отац Јустин Поповић, Живот и дело*. Зборник са научног скупа, Православна епархија врањска, Врање, 2011, p. 225.

⁴ SFÂNTUL IUSTIN POPOVICI, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, volumul I, traducere din limba sârbă de Diac. Zarko MARKOVSKI, Editura Doxologia, Iași, 2017, p. 361.

sufletului⁵. Este o dispută întreagă și epuizantă să afirmi că chipul dumnezeiesc se află în sufletul sau în trupul omului, dar noi, creștinii ortodocși, știm bine că omul întreg (trup și suflet) este chipul lui Dumnezeu. Altfel, dacă n-ar fi, de ce S-ar întrupa Fiul lui Dumnezeu luând chip de om, ca să mântuiască neamul omenesc? După scurtele afirmări făcute de Sfinții Părinți, Sfântul Iustin Popovici concluzionează și el că „având în vedere toate acestea, se poate spune că chipul lui Dumnezeu se găsește, într-o măsură mai mare sau mai mică, în omul întreg, și nu exclusiv într-o parte a ființei, a însușirilor sau a puterilor sale”⁶. Mai spune încă o dată: „omul nu este nici numai trup, nici numai duh. El este unitatea trupului și a duhului. O unitate zidită de Dumnezeu, în care totul este negrăit de tainic și enigmatic”⁷. Unirea dintre suflet și trup este o taină mare care constituie ființa umană în întregimea ei psiho-somatică.

Sfântul Iustin Popovici comentează pe scurt și distincția după *chipul* și după *asemănarea* lui Dumnezeu. Conform descrierii biblice, omul a fost creat după chipul și după asemănarea lui Dumnezeu (*Facerea* 1, 26-27), dar în descrierea vieții lui Adam se pomenește doar de chip, nu și de asemănare. Pentru clarificarea acestei întrebări, Sfântul Iustin Popovici îl citează pe Sfântul Grigorie de Nyssa, care spune că chipul îl primim la crearea noastră și că ne este propriu să fim după chipul lui Dumnezeu, iar asemănarea cu Dumnezeu depinde de voința noastră și de lucrarea proprie⁸. Chipul lui Dumnezeu, omul îl primește încă din momentul facerii sale și se naște cu acest chip, iar asemănarea îi este dată ca un potențial pe care trebuie să-l dezvolte pe parcursul vieții sale, prin propria voință și lucrarea virtuților, ca să fie asemănător cu Dumnezeu. Având liberul arbitru ca una dintre însușirile chipului dumnezeiesc, omul poate să aleagă dacă vrea să fie asemănător cu Creatorul său divin sau să se împotrivescă Lui, folosindu-se de puterea propriei voințe. Asemănarea îi este dată omului ca un potențial al ființei lui să fie în comuniune veșnică cu Dumnezeu, dar acest potențial infinit poate fi și suprimat de către om, lucrând faptele rele în locul faptelor bune. Sfântul Iustin Popovici clarifică acest lucru, spunând:

Sfinții Părinți învață că το κατ' εικόνα se află în însăși firea sufletului omenesc, în rațiunea lui, în libertatea lui, în sensibilitatea lui, iar το καθ' ὁμοίωσιν, în dezvoltarea corectă și desăvârșirea teocentrică a tuturor însușirilor psihofizice ale ființei umane.

⁵ Vezi IDEM, *Dogmatica...*, volumul I, p. 362.

⁶ *Ibidem*, p. 363.

⁷ *Ibidem*, p. 356.

⁸ *Ibidem*, pp. 364-365.

Adică în asemănarea cu Dumnezeu în toate gândurile, faptele, cuvintele, sentimentele, pornirile și dorințele.⁹

Chipul lui Dumnezeu se reflectă în mod natural în om, prin toate însușirile cu care omul este înzestrat de către Dumnezeu, de aceea, omul are potențialul de a se asemăna cu Dumnezeu, îndumnezeindu-se prin unirea și comuniunea cu Dumnezeu. Omul, prin chipul dumnezeiesc, este atras spre Dumnezeu, pentru că cele asemănătoare se atrag, dar aici nu este vorba de o atracție temporală, ci de o atracție care cheamă la veșnicie. Numai păcatul întrerupe această atracție și întunecă chipul dumnezeiesc din om. Putem să spunem, fără să greșim, că chipul dumnezeiesc îl face pe om uman, altfel nu s-ar deosebi de regnul animal și n-ar fi mai presus de creație. Chipul dumnezeiesc definește ființa omului, dar și pe om ca persoană. „Acest «chip al lui Dumnezeu» este esența esenței ființei omenești”¹⁰, afirmă Sfântul Iustin Popovici.

Dacă Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său, atunci asemănarea este scopul spre care omul își îndreaptă voința și puterea. Adică Dumnezeu este ținta omului sau, mai bine zis, îndumnezeirea este scopul, prin sălășluirea lui Dumnezeu în inima omului (*Ioan 14, 23*).

Omul, în esența tainică a ființei sale, poartă și scopul vieții sale, cel stabilit de Dumnezeu, și mijlocul pentru realizarea lui. Chipul lui Dumnezeu în om este o asemănare reală a chipului cu Arhetipul, iar asemănarea este scopul vieții omenești, după care el în toate trebuie să se asemene cu Dumnezeu, Arhetipul lui. [...] Scopul existenței omului este asemănarea cu Dumnezeu a tuturor însușirilor ființei lui, ca să devină desăvârșit precum este El¹¹.

Desăvârșirea omului este sarcina lui zilnică, încă de la crearea lui. Dumnezeu îl cheamă la desăvârșirea pe care El o are (*Matei 5, 48; 1 Petru 1, 16*), desăvârșire care niciodată nu se termină. Desăvârșirea omului nu se poate atinge fără participare la desăvârșirea dumnezeiască. De aceea,

scopul ființei umane după chipul lui Dumnezeu este treptat să devină «desăvârșit ca Dumnezeu» Tatăl, să devină «dumnezeu după har», dumnezeu-om după har; să atingă îndumnezeirea, divino-umanizarea, hristificarea, treimizarea¹².

Omul își regăsește în chipul dumnezeiesc esența ființei lui, iar prin el își găsește scopul vieții lui, care este „Dumnezeu, cu toate desăvârșirile Sale

⁹ *Ibidem*, p. 365.

¹⁰ Arhim. Iustin POPOVICI, *Omul și Dumnezeul – Om, Abisurile...*, p. 118.

¹¹ SFÂNTUL IUSTIN POPOVICI, *Dogmatica...*, volumul I, p. 367.

¹² Отац Јустин Поповић, *На Богочовечанском путу*, Издање Манастира Ћелије код Ваљева, Београд, 1980, p. 215.

infinite.”¹³ Desăvârșirea omului nu este imposibilă, pentru că, prin ființa lui după chipul dumnezeiesc, omul reflectă însușirile dumnezeiești, prin care se desăvârșește și se îndumnezeiește. Acest lucru Sfântul Iustin Popovici îl descrie prin următoarele cuvinte:

Asemănarea sufletului cu chipul lui Dumnezeu constă în păzirea acestei peceți în sufletul uman, cel făcut să fie icoana Sa. Dumnezeu este Spiritualitatea atotdesăvârșită, Arhetipul duhovniciei, iar sufletul, oglindirea ei. Dumnezeu este Rațiunea atotdesăvârșită, iar cea omenească, oglindirea ei. Dumnezeu este Libertatea atotdesăvârșită, iar libertatea omenească, oglindirea acesteia. Dumnezeu este Veșnicia atotdesăvârșită, arhetipul veșniciei, iar sufletul cel nemuritor, oglindirea acesteia. Dumnezeu este Sfințenia și Bunătatea atotdesăvârșită, iar puterea sufletului uman de a le săvârși este oglindirea lor. Dumnezeu este Domnul absolut și Stăpânitorul tuturor, iar facultatea omului de a stăpâni natura este oglindirea acestei însușiri¹⁴.

Omul a fost creat să fie oglindirea lui Dumnezeu prin însușirile sale, de aceea și natura creată se supune omului, care este chipul Creatorului ei. Prin desăvârșirea omului, și lumea creată se desăvârșește. Prin om, și lumea creată se înalță către Dumnezeu sau, prin sfințirea omului, se sfințește creația. Toate acestea au fost o realitate când Adam a fost pus să se îngrijească de grădina Edenului (*Facerea* 2, 15). Atât timp cât chipul lui Dumnezeu lumina în om, creația se supunea lui Adam, atunci când chipul lui Dumnezeu s-a întunecat, creația s-a întors împotriva omului și nu mai recunoștea în om chipul lui Dumnezeu. Creația se supune numai omului sfânt, omul care a reușit să se sfințească și să-și îndumnezeiască persoana, omul care a devenit asemenea lui Dumnezeu. Dacă omul rămâne în păcat, chipul lui Dumnezeu rămâne întunecat.

Păcatul – revolta împotriva „chipului lui Dumnezeu”

Desăvârșirea și sfințenia omului sunt strâns legate de chipul dumnezeiesc în om, iar prin el și asemănarea cu Dumnezeu. Adam a avut sfințenia și posibilitatea de a se desăvârși în asemănarea cu Dumnezeu, înaintând în cunoașterea lui Dumnezeu și rămânând nemuritor. Dar a vrut să cunoască fără harul lui Dumnezeu, prin propriile puteri, încălcând porunca lui Dumnezeu. În momentul când el și Eva au mâncat din pomul cunoașterii binelui și a răului, harul lui Dumnezeu s-a retras din ei și chipul lui Dumnezeu s-a întunecat. Omul a văzut această schimbare când s-a văzut gol și a început să se teamă de Dumnezeu. Deși a realizat că a greșit, în om a început să acționeze deja păcatul, necerându-și iertare și dând vina pe celălalt semen al

¹³ Др. Јустин Поповић, „О суштини православне аксиологије и критериологије”, în *Богословље* X (1935), Београд, р. 4.

¹⁴ SFÂNTUL IUSTIN POPOVICI, *Dogmatica...*, volumul I, p. 360.

său. Omul nu numai că a început să mintă, ci și s-a revoltat împotriva lui Dumnezeu, aruncând vina pentru ceea ce i s-a întâmplat asupra Creatorului său. Omul a fost îndepărat de grădina Edenului, și a rămas singur ducând dorul raiului. Chipul lui Dumnezeu nu s-a distrus, ci doar s-a întunecat și a rămas să pălească, cu nădejdea reînnoirii comuniunii pierdute cu Dumnezeu. Omul l-a alungat pe Dumnezeu din sine și din viața sa. Sfântul Iustin Popovici spune despre căderea lui Adam că a fost revolta împotriva lui Dumnezeu, dar mai ales o revoltă împotriva chipului dumnezeiesc din sine.

În esență, căderea omului a constat din revolta acestuia împotriva constituției de „chip al lui Dumnezeu” a ființei lui, pentru că omul a părăsit pe Dumnezeu și cele ale lui Dumnezeu și s-a restrâns pe sine la materia pură, la omul gol („simplu”). Prin cea dintâi revoltă a lui împotriva lui Dumnezeu, omul a izbutit să alunge în parte pe Dumnezeu din el, din conștiința lui, din voința lui și să rămână la natura sa pur umană, la umanul pur, și în acest fel, *horribile dictu*, la purul „umanism”, dar umanismul este tocmai răul fundamental, primordial al omului¹⁵.

Prin păcat, omul parcă ar vrea să renunțe la ceea ce este, adică să înceteze să mai fie icoană a lui Dumnezeu. Nu mai vrea să fie oglindirea însușirilor dumnezeiești cu care a fost și el înzestrat. Odată căzut în păcat, omul începe să reflecte alte „însușiri”, care nu fac parte din ființa lui de chip dumnezeiesc. Sunt „însușiri” care mai degrabă reflectă natura celui care le-a sugerat protopărinților să încalce porunca dumnezeiască. Păcatul este o iluzie, pe care cel viclean a reușit s-o planteze în inima omului atunci când i-a sugerat că va fi precum Dumnezeu. Prin păcat, omul a devenit un apostat, precum este diavolul.

Esența păcatului, așadar, păcatul total [svegreha], constă în această iluzie plină de înfumurare. Aceasta este chiar esența diavolului, a lui Satan însuși. Ea nu este altceva decât să vrea cineva să rămână la natura lui, să nu vrea în sinea lui nimic altceva decât pe sine însuși¹⁶.

Omul a crezut că va deveni „cunoscător” dacă încalcă porunca lui Dumnezeu, dar de fapt a renunțat la Dumnezeu, în Care sunt toate și prin Care sunt toate, Singurul prin Care omul are garantată devenirea lui în Dumnezeu după har, în icoană a lui Dumnezeu.

Păcatul, odată săvârșit, se instalează în om ca o boală infecțioasă, care suprimă simțurile sufletești și trupești. Omul „bolnav de păcat” nu poate să ajungă la Dumnezeu, pentru că păcatul îl atrage pe om doar în jos, cât mai departe de Arhetipul al Cărui chip îl are în sine. Căderea în păcat i-a răpit omului nemurirea în care putea să rămână împreună cu Dumnezeu.

¹⁵ Arhim. Iustin POPOVICI, *Omul și Dumnezeul – Om, Abisurile...*, p. 119.

¹⁶ *Ibidem*, p. 162.

Păcatul este o boală care amorțește, [...] paralizează simțirea nemuririi în om, și omul nici prin simțire, nici prin gând nu ajunge la Dumnezeu cel viu și adevărat. Acel om este un om mutilat, jumătate de om, subom.¹⁷

Bineînțeles, aceste vorbe ale Sfântului Iustin Popovici sunt valabile pentru toți oamenii păcătoși, nu se referă numai la Adam și la căderea lui. Păcatul îl coboară pe om la nivel mai prejos de demnitatea umană în unele cazuri, mai prejos de ființa lui care este după chipul lui Dumnezeu. Păcatul este absurditatea omului mereu să se lupte împotriva lui Dumnezeu, iar prin aceasta se luptă și împotriva constituției lui de chip al lui Dumnezeu. Prin păcat, omul duce o revoluție împotriva lui Dumnezeu, prin care vrea să se elibereze de libertatea pe care deja o are, dar de fapt, nu-L mai vrea pe Dumnezeu în viața sa. „Păcatul și răul constituie încercarea tragică și absurdă a omului de a se îndepărta de Dumnezeu-Logosul din temeliiile universului.”¹⁸ Omul vrea să-L scoată pe Dumnezeu din toate aspectele vieții sale, fie ele spirituale sau materiale.

Păcatul nu este ceva care are o ființă sau o putere veșnică, prin care exercită o atracție la care omul nu-i poate rezista. Numai cine nu vrea să renunțe la păcat rămâne ancorat în rău, asemenea diavolilor, și împreună vor petrece veșnicia în iad. Omului i-au fost date toate mijloacele pentru lupta împotriva păcatului, rămâne la atitudinea lui să aleagă spre ce își va îndrepta voința, spre facerea de bine sau spre facerea de rău. Lupta împotriva păcatului îl face pe om să se întoarcă la integritatea sa umană, la plinătatea sa de chip al lui Dumnezeu. Prin practicarea virtuților, omul înaintează în asemănarea sa cu Dumnezeu, se întoarce la oglindirea însușirilor lui Dumnezeu. În acest fel, omul revine la integralitatea chipului dumnezeiesc și se unește cu Dumnezeu. De aceea, atunci când oamenii luptă împotriva păcatului, „se luptă să restabilească în ei simțirea deplină și integrală a lumii ca să ajungă la plinătatea și integralitatea omului”¹⁹. Starea de lipsă a păcatului este o stare dobândită de oamenii care vor negreșit să intre în comuniune cu Dumnezeu, pentru realizarea scopului pentru care omul a fost creat, iar acela este îndumnezeirea. „Așadar, omul fără de păcat este în același timp omul cel mai ideal și mai real, fiindcă numai ca atare este cu adevărat desăvârșit, nemuritor și veșnic.”²⁰ Când omul realizează asemănarea sa cu Dumnezeu, atunci devine „desăvârșit, nemuritor și veșnic”, așa cum spune Sfântul Iustin

¹⁷ Архим. Др. Јустин Поповић, „Васкрсење Богочовека Христа”, în *Богословље* XIV (1939), Београд, p. 119.

¹⁸ Архим. Јустин ПОПОВИЦИ, *Оmul și Dumnezeuul – Om, Abisurile...*, p. 57.

¹⁹ *Ibidem*, p. 51.

²⁰ *Ibidem*, p. 121.

Popovici. Ceea ce face ca omul să tindă spre Dumnezeu este chipul dumnezeiesc din el și dorul după veșnicie, pe care chipul dumnezeiesc îl stârnește în ființa omului. Indiferent pe ce cale ar merge omul, dorul de existența veșnică îl urmărește toată viața, aproape în toate preocupările lui. Reîntoarcerea omului la Dumnezeu este o dorință naturală, izvorâtă din chipul dumnezeiesc. Acest adevăr îl confirmă și Sfântul Iustin Popovici, spunând:

[...] dorul omului după infinit, după nemurire se găsește în însăși esența spiritului omenesc. Creat după chipul lui Dumnezeu, omul se găsește în întregime în acest dor. Pentru că doar „chipul lui Dumnezeu” din om este cel ce dorește adevărurile infinite ale lui Dumnezeu în toate lumile. Înscriș în spiritul uman, „chipul lui Dumnezeu” îl împinge pe om să tindă spre toate infinitățile lui Dumnezeu și să le dorească. Este natural ca sufletul creat „după chipul lui Dumnezeu” să dorească pe Dumnezeu, ca pe prototipul său²¹.

Nu este altă cale de unire cu Arhetipul său, decât prin desăvârșirea și îndumnezeirea omului, în integralitatea ființei lui psiho-somatice. Chipul dumnezeiesc în om este „esența esenței ființei”²² lui, zice Sfântul Iustin Popovici, de la acest chip începe depășirea tuturor obstacolelor care împiedică pe om să se îndumnezeiască. Dumnezeu îi dă puterea necesară să ajungă la scopul său, asemănarea cu El și unirea cu El într-o comuniune veșnică.

Mântuitorul Hristos – Arhetipul omului și icoana perfectă a lui Dumnezeu

Chipul dumnezeiesc în om se realizează pe deplin în Persoana Mântuitorului Iisus Hristos. Cu Întruparea și înomenirea Fiului lui Dumnezeu, natura umană compusă din suflet și trup și-a găsit desăvârșirea sa deplină, fiind îndumnezeită în Ipostasul dumnezeiesc al Fiului. Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât din cer și a luat asupra Sa natura umană cu toate însușirile ei, în afară de păcat, cu alte cuvinte, Arhetipul dumnezeiesc S-a unit cu chipul creat după El. Această unire a firilor, cea divină și cea omenească, în Persoana Mântuitorului este o taină foarte mare, așa cum este o taină și ființa omului. Sfântul Iustin Popovici spune că omul este cea mai mare taină după Dumnezeu.

„Fără îndoială că, după Dumnezeu, omul este existența cea mai tainică și mai enigmatică din toate lumile cunoscute gândirii omenești”²³. Taina omului devine mai complexă odată cu Întruparea Fiului lui Dumnezeu. Pe de

²¹ *Ibidem*, p. 117.

²² Vezi nota 10.

²³ Arhim. Iustin POPOVICI, *Omul și Dumnezeul – Om, Abisurile...*, p. 156.

altă parte, în Persoana Mântuitorului Iisus Hristos, omului îi este arătat adevăratul chip al omului, adevărata icoană a lui Dumnezeu.

Dumnezeul-om – icoană a lui Dumnezeu și a omului. Dumnezeu-om este singura icoană desăvârșită a lui Dumnezeu în lumea noastră umană. În El este dat și primul adevărat chip al omului desăvârșit. Chipul lui Dumnezeu este esența, miezul, veșnicia și divino-umanitatea omului în toate lumile. „Imaginea lui Dumnezeu” este de fapt singura imagine adevărată a omului. „Omul cel nou” este Dumnezeu-om: Domnul din cer (*1 Corinteni 15*)²⁴.

Oamenii care au avut prilejul să-L vadă pe Mântuitorul Iisus Hristos în persoană, mai ales Maica Dumnului și Sfinții Apostoli, au văzut adevărata imagine a omului desăvârșit, au văzut cum trebuie să fie omul creat după chipul lui Dumnezeu. Deși Mântuitorul Iisus Hristos a fost Dumnezeu, a fost și om deplin, de aceea, când mărturisim divino-umanitatea Lui, mărturisim și chipul dumnezeiesc al omului, după spusele Sfântului Iustin Popovici.

De aceea, atunci când S-a întrupat nu a venit între străini, ci între ai Săi. Iar noi, mărturisind pe Dumnezeu-om, mărturisim indirect pe Omul cel după chipul lui Dumnezeu, obârșia dumnezeiască a omului, măreția omului și în același timp și valoarea dumnezeiască și sfințenia persoanei omenești²⁵.

Prin Întrupare, Dumnezeu i-a arătat omului valoarea și sfințenia pe care le are în fața lui Dumnezeu. Aceasta dovedește „[...] că omul este o mare taină, o sfântă taină a lui Dumnezeu. Atât de mare și atât de sfântă, încât Însuși Dumnezeu S-a făcut om, pentru ca să facă pe om dumnezeu după har”²⁶. Dacă primul Adam n-a reușit să devină dumnezeu după har, atunci a venit „al doilea Adam”, adică Hristos, ca să-l îndumnezeiască pe om (*cf. 1 Corinteni 15, 45-49*).

În gândirea teologică a Sfântului Iustin Popovici, Persoana Mântuitorului Iisus Hristos are un loc central. Pentru el, Persoana Mântuitorului și persoana omului sunt legate prin divino-umanitatea Dumnezeului-om Iisus Hristos. Împlinirea omului se realizează numai în divino-umanitatea lui Hristos. „Numai în Dumnezeu-om și prin Dumnezeu-om orice existență omenească poate să devină om adevărat, om desăvârșit, om împlinit”²⁷. De acum încolo, numai prin Hristos omul poate să devină desăvârșit și să îndeplinească menirea lui de chip al lui Dumnezeu. Însuși Arhetipul după care omul a fost creat S-a făcut om, ca să-i arate omului sfințenia pentru care a fost creat. I-a arătat slava pentru care este creat. Dacă

²⁴ Отац Јустин Поповић, *На Богочовечанском путу*, pp. 177-178.

²⁵ Arhim. Iustin POPOVICI, *Omul și Dumnezeu – Om, Abisurile...*, p. 138.

²⁶ *Ibidem*, p. 110.

²⁷ *Ibidem*, p. 158.

omul vrea să se desăvârșească, trebuie să primească chipul lui Hristos în ființa sa, să se unească cu Hristos. Altfel, va rămâne la starea de chip întunecat sau la starea de animal necuvântător, irațional.

Da, Hristos și nimeni altul, nici măcar eul nostru nu trebuie să ia chip în noi. Fiindcă, fără chipul lui Hristos în el, omul este o fiară și un monstru. De aceea, el trebuie să vegheze ca Hristos „să Se formeze” („să ia chip”) în el”²⁸.

După Sfântul Iustin Popovici, toate ființele au fost create ca să-L întrupeze în ele pe Logosul lui Dumnezeu²⁹, în acest fel ele se logosifică și se îndumnezeiesc, iar omul nu face excepție.

Fiindcă acesta este și motivul creației și al mântuirii noastre: să devenim asemenea Creatorului și Mântuitorului nostru – Domnul Iisus Hristos. Și devenim într-adevăr asemenea Lui, atunci când trăim în El și prin El. Ca ideal al nostru, chipul de Hristos [christoeideia] corespunde naturii noastre, pentru că am fost creați cu suflet după chipul lui Dumnezeu³⁰.

Viața omului în Hristos este îndeplinirea asemănării date încă de la creație. Scopul omului este de a deveni asemănător cu Dumnezeu, iar în Hristos, asemănarea este realizată. Prin Întrupare, Dumnezeu Fiul a creat o realitate divino-umană, fără de care omul nu se poate mântui. În urmarea Persoanei divino-umane a Mântuitorului Iisus Hristos, omul urmează realizarea scopului pentru care a fost creat.

Cu viața Sa pământească, Dumnezeu-Logosul cel întrupat a creat o realitate divino-umană istorică de excepție, în care se află mântuirea, izbăvirea, sfințirea și îndumnezeirea omului. De aceea întruparea lui Dumnezeu este cel mai mare eveniment după crearea lumii și a omului. Dumnezeu, la crearea omului, chipul Său, icoana Sa, l-a înrămat într-un trup omenesc, și s-a făcut o ființă divino-umană: omul, iar la întrupare Însuși Dumnezeu intră în om, devine om, și se face: Dumnezeu-om. În prima parte este arătat scopul existenței omului, iar în a doua este pe deplin îndeplinit³¹.

Persoana Mântuitorului reprezintă realitatea istorică irepetabilă, dar Hristos rămâne cu omul până la sfârșitul veacurilor, prin Biserica, Trupul Său. Acolo, omul se unește cu Hristos și se desăvârșește în Hristos.

În unirea firilor în Persoana divino-umană a lui Hristos, firea omului este îndumnezeită în Ipostasul divin al Cuvântului. Omul își găsește împlinirea numai în Hristos. Antropologia Sfântului Iustin Popovici este strâns legată de hristologie, așa cum am menționat și la început. Omul nu se

²⁸ *Ibidem*, p. 178.

²⁹ Отац Јустин Поповић, *На Богочовечанском путу*, p. 164.

³⁰ Arhim. Iustin Popovici, *Om și Dumnezeu – Om, Abisurile...*, p. 202.

³¹ Протосинђел Др. Јустин, *Догматика Православне Цркве*, Књига друга, Београд, 1980, p. 282.

poate gândi în afară de Hristos, pentru că în Hristos a aflat desăvârșirea sa veșnică. Persoana omului nu se poate defini fără Persoana divino-umană a lui Hristos. În Persoana Mântuitorului este mântuirea omului.

Unirea naturii umane cu cea dumnezeiască în Persoana Domnului Hristos este mântuirea, sfințirea, îndumnezeirea și desăvârșirea naturii umane. Numai în El natura umană a aflat sfințenia sa absolută, bunătatea sa absolută, adevărul său absolut, dragostea sa absolută, desăvârșirea sa absolută³².

În Hristos, omul este cu adevărat om. Atunci când nu trăiește în Hristos, înseamnă că s-a îndepărtat de scopul vieții sale și că nu vrea să fie în comuniune veșnică cu Dumnezeu. În Hristos, omul își descoperă adevăratul său chip.

Ce este omul – L-am cunoscut pe Dumnezeu-om. De aici, originea, creșterea, cuprinderea de Dumnezeu, cuprinderea de Hristos, îndumnezeirea și desăvârșirea omului sunt date în Dumnezeu-om. De aceea, în hristologie, antropologia este singură adevărată. Omul este om în Dumnezeu-om. Numai prin El devine om, [numai prin El, *subl. n.*] atinge omenitatea primară, fără de păcat, dumnezeiască³³.

Sfântul Iustin Popovici face o comparație între antropologia Noului Testament și antropologia Vechiului Testament, unde se vorbește despre om că este chipul lui Dumnezeu, dar și cum Domnul Iisus Hristos a schimbat această perspectivă, devenind El icoana omului.

Antropologia Noului Testament stă și cade [este de acord, *subl. n.*] cu antropologia Vechiului Testament. Întreaga Evanghelie a Vechiului Testament spune: omul este icoană a lui Dumnezeu; întreaga Evanghelie a Noului Testament spune: Dumnezeu-om este icoana omului. Ceea ce este ceresc, dumnezeiesc, nemuritor, veșnic, imuabilitatea umană și uman este în om icoană a lui Dumnezeu, [adică, *subl. n.*] chipul lui Dumnezeu³⁴.

Tot ce înseamnă omul, cu toate însușirile lui psiho-somatice, în viziunea Sfântului Iustin Popovici, este făcut nemuritor, îndumnezeit și veșnic în Dumnezeu-om și prin Dumnezeu-om. „Omul, numai prin Dumnezeu-om Hristos, este mărire dumnezeiască și cea mai mare valoare după Dumnezeu în toate lumile”³⁵. Trebuie menționat și faptul că natura umană nu se confundă cu natura divină în Ipostasul Cuvântului lui Dumnezeu, ci este îndumnezeită. Atunci când omul se unește cu Hristos, el nu se confundă cu Hristos, ci, prin divino-umanitatea lui Hristos, el este desăvârșit și îndumnezeit. Persoana

³² Протосинђел Др. Јустин, *Догматика...*, Књига друга, р. 283.

³³ Отац Јустин Поповић, *На Богочовечанском путу*, р. 179.

³⁴ *Ibidem*, р. 215.

³⁵ *Ibidem*, р. 266.

divino-umană a lui Hristos nu împiedică cu nimic desăvârșirea și îndumnezeirea omului.

Prin urmare, tot ce este al Dumnezeului-om, omenește este realizabil și real. Dumnezeu este cu totul real în om, și omul în Dumnezeu; prin urmare, Dumnezeul-om este realitatea desăvârșită a lui Dumnezeu și a omului³⁶.

Realitatea chipului lui Dumnezeu în om este arătată în Persoana divino-umană a lui Hristos, este arătat chipul persoanei desăvârșite, fapt confirmat și de Sfântul Iustin Popovici: „În Hristos, omului îi este dată realitatea psihofizică a persoanei desăvârșite; în persoana Lui divino-umană omul vede originalul imaculat al sufletului său, vede ființa persoanei sale după chipul lui Hristos”³⁷.

Din cele spuse mai sus de Sfântul Iustin Popovici, vedem că comuniunea cu Sfânta Treime se realizează prin unirea cu Mântuitorul Iisus Hristos, iar prin Hristos cu Tatăl și cu Sfântul Duh. Chipul dumnezeiesc în om se înalță spre Dumnezeu, deoarece numai în Dumnezeu se găsesc toate desăvârșirile. Când omul nu este în comuniune cu Dumnezeu, se dezvoltă o nostalgie după Dumnezeu, după prezența Lui în inima omului. Chipul treimic în om strigă după comuniunea cu Dumnezeu Sfânta Treime. Sfântul Iustin Popovici spune că

tocmai de aceea a fost creat omul după chipul lui Dumnezeu, după chipul lui Hristos și după chipul Duhului, pentru ca simțămintele lui să devină, în esența lor, o nostalgie după Dumnezeu, o nostalgie după Hristos și o nostalgie după Duhul³⁸.

Prin Persoana divino-umană a lui Hristos, realizarea comuniunii cu Dumnezeu este posibilă și reală. Prin îndumnezeirea omului, comuniunea cu Dumnezeu devine o realitate veșnică și în viața de apoi. Regăsirea chipului în Hristos creează o punte de la viața umană aici pe pământ până la viața veșnică în Împărăția lui Dumnezeu. De aceea „Hristos a devenit pentru om și pentru omenire unica punte de transbordare și trecere de la timp în veșnicie”³⁹. Fără Hristos, nimic în viața omului nu este cu putință (*Ioan 15, 5*).

Existența omului a început în sfera Sfintei Treimi și se termină în sfera Sfintei Treimi. Omul, prin chipul dumnezeiesc, tinde spre realizarea sa ultimă în sânul Sfintei Treimi. Întreaga sa natura umană, ființa lui de om, este cuprinsă de Treimea divină, taina lui de om este cuprinsă în taina Sfintei

³⁶ Др. Јустин Поповић, „Тајна Спаситељевог учења и тајна спасења”, în *Светосавље V* (1936), Београд, р. 71.

³⁷ Преподобни отац Јустин, *Проблем личности и познања...*, р. 64.

³⁸ Архим. Јустин РОПОВИЋ, *Оmul și Dumnezeul – Om, Abisurile...*, р. 48.

³⁹ *Ibidem*, р. 74.

Treimi. Prin urmare, îndumnezeirea persoanei umane este imposibilă fără participarea la comuniunea de iubire a Sfintei Treimi.

Taina persoanei își are originile sale (își are izvorul) în taina Sfintei Treimi, prin urmare reintegrarea persoanei este un act al Sfintei Treimi. Venirea lui Hristos este o dovadă de mare însemnătate, că viața și integritatea persoanei umane sunt ontologic imposibile fără participarea personală a unei Persoane din Dumnezeu cel în Trei Ipostasuri⁴⁰.

Implicarea personală a lui Dumnezeu în viața și mântuirea omului, este o dovadă clară că omul are o valoare și o însemnătate mare, ceea ce înseamnă că Dumnezeu nu vrea să piardă nici o persoană umană (*Ioan* 3, 15-17). Valoarea omului este validată și de Întruparea Fiului lui Dumnezeu în Persoana divino-umană și istorică a Mântuitorului Iisus Hristos. Tocmai Persoana Mântuitorului, după Sfântul Iustin Popovici, devine valoarea supremă a omului ca chip al lui Dumnezeu. Nu există valoare sau criteriu mai mare pe lumea aceasta, pe care omul să o aibă și să o urmeze în afară de Persoana Mântuitorului.

Într-adevăr, din momentul în care Dumnezeu S-a făcut om, El S-a arătat ca Dumnezeu-om, iar prin Trupul Său – Biserica – a rămas ca Dumnezeu-om în lumea pământească, devenind astfel, o dată pentru totdeauna, valoarea supremă și criteriul ultim al neamului omenesc, El, Singurul Dumnezeu Adevărat și Singurul Om Adevărat, Singurul Dumnezeu Desăvârșit. Ca atare, El este unica valoare supremă și unicul și ultimul criteriu final al omului însuși în ființa Lui psiho-somatică, în potențialitatea lui divino-umană și tot ceea ce este omenesc și al omului. Numai în Dumnezeu-om s-a văzut pentru prima dată omul pe sine însuși desăvârșit și veșnic. Și s-a cunoscut pe sine în toate dimensiunile lui⁴¹.

Criteriul pentru desăvârșirea omului și pentru îndumnezeirea lui este Hristos. Plinătatea ființei umane, viața ei, faptele ei, și potențialitatea asemănării ei cu Dumnezeu sunt date și desăvârșite în Persoana divino-umană a lui Hristos. Dimensiunea veșnică a persoanei umane ca chip al lui Dumnezeu este dezvăluită în Persoana divino-umană a lui Hristos. Omul devine icoană a lui Dumnezeu prin participarea la viața Bisericii și prin împărtășirea cu Sfintele Taine. Omul care nu este membru al Trupului lui Hristos – Biserica nu se poate vedea pe sine ca icoană a lui Dumnezeu, pentru că nu se împărtășește de harul lui Dumnezeu aflat în plinătatea Bisericii, adică în Hristos. În Biserică și prin Biserică, omul se desăvârșește ca chip al lui Dumnezeu, ca apoi lumina necreată să lumineze din fața lui, precum

⁴⁰ Преподобни отац Јустин, *Проблем личности и познања...*, p. 63.

⁴¹ Arhim. Iustin POPOVICI, *Omul și Dumnezeu – Om, Abisurile...*, p. 157.

luminează fețele Sfinților, și să nu se mai vadă gol, așa cum s-a văzut Adam, ci să fie plin de har și de Duhul Sfânt.

Concluzii

Viziunea Sfântului Iustin Popovici asupra omului ca chip al lui Dumnezeu este foarte clară. De la el putem învăța că persoana omului se află în sfera Sfintei Treimi încă de la creație până la sfârșitul timpului. Omul a fost creat ca să fie asemănător cu Dumnezeu și desăvârșit ca Dumnezeu. Plinătatea și integritatea persoanei umane sunt în Dumnezeu Sfânta Treime, Arhetipul al Cărui chip îl are omul.

Cuvintele Sfântului Iustin Popovici despre omul ca chip al lui Dumnezeu sunt profetice pentru omul din zilele noastre, probabil și pentru omul din viitor. Actualitatea lor are o valoare mare pentru omul contemporan. Omul are nevoie să i se reamintească mereu că este chip al lui Dumnezeu și că valorează mult mai mult decât este prețuit în părerile actuale ale așa numiților „oameni de știință”, care reduc omul la calitatea unui animal, reamintindu-i permanent, prin mijloacele media și articolele „științifice”, că nu este altceva decât un animal mai evoluat. Secularizarea și globalizarea lumii contribuie la pierderea simțământului uman de chip al lui Dumnezeu, chiar și la ștergerea noțiunii de Dumnezeu din mintea și din viața omului. Aici Sfântul Iustin Popovici încă o dată confirmă caracterul profetic al cuvintelor lui, că omul încearcă să-L scoată pe Dumnezeu „din temelii universului”, în absurditatea lui de om căzut.

Ca omul și lumea să nu piară în întunericul demonic al egoismului și al autosuficienței, Biserica are o misiune grea, să păstreze în mintea omului adevărul dumnezeiesc, adevărul care spune că omul este chip al lui Dumnezeu și că este o mare taină. Mereu să-i reamintească omului că are o valoare mare în planul Sfintei Treimi, dovada fiind Întruparea Fiului lui Dumnezeu pentru mântuirea neamului omenesc. Singura soluție astăzi și în viitor, pentru depășirea ispitelor lumii secularizate și decăzute și pentru mântuirea sufletelor oamenilor este Mântuitorul Hristos. De aceea, Sfântul Iustin Popovici încă o dată are dreptate când spune că singura valoare și ultimul criteriu al ființei umane este Persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos. Numai în Persoana Mântuitorului Hristos, omul își regăsește sensul, scopul și plinătatea vieții sale.